

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НАСТАВЕ ГРАМАТИКЕ ПРИМЈЕНОМ ЗАДАТАКА НА ТРИ НИВОА СЛОЖЕНОСТИ

У савременој методици граматике афирмишу се нови методички системи, као што су: егземпларна настава, индивидуализована, програмирана, проблемска настава и сл. Добро одабрани и правилно комбиновани наставни поступци помажу у интелектуализацији учења, увођењу и рјешавању проблема, увођењу у истраживачки рад, доприносе развоју креативности код ученика. Индивидуализована настава је такав методички систем који се темељи на индивидуалним разликама међу појединцима. Индивидуализовати наставу значи помоћи ученицима да напредују према властитом темпу и могућностима. Постоји више поступака индивидуализације наставе а овај рад бави се индивидуализацијом наставе граматике примјеном задатака на три нивоа сложености. У раду се са дидактичко-методичког аспекта разјашњава појам индивидуализације наставе и даје један од могућих модела примјене овог методичког система у настави граматике. За афирмацију ове врсте наставе и њено ближе одређење користимо методу теоријске анализе и дескриптивну методу.

Кључне ријечи: настава граматике, индивидуализована настава, задаци на три нивоа сложености.

1 Увод. Савремени методички системи и модели наставе подразумевају активну улогу ученика у свим етапама рада. Иновативни модели треба да афирмишу сарадничко учење, интерактивност, развој критичког мишљења, развој комуникативних способности, креативност и примјенљивост апстрактних знања у пракси. У настави граматике користе се нови методички системи, као што су: егземпларна настава, индивидуализована, програмирана, проблемска настава и сл. Најважније је, ипак, да методика наставе граматике прати сазнања науке о језику, тј. лингвистике и примјењује их у настави, дакле треба да буде лингвистички утемељена, а тек затим да се ослања на теорију учења,

* brankabrckalo@yahoo.com

** duan.peji@gmail.com

психологију, педагогију и дидактику, психолингвистику и социологију. Најбоља је пракса која дидактичке принципе, поступке и моделе не уводи у наставу споља, већ их открива и уважава као стваралачке поступке. Граматика се не може ослободити своје апстрактности али се може ослободити формалистичког и вербалистичког стила учења, а примјена иновативних модела наставе не дозвољава да се усвајање језичких знања сведе на сувопарно теоретисање.

Индивидуализована настава је један од таквих модела, који полази од општих и специјалних способности ученика, њихових склоности, различитих потреба и интересовања. Ова врста наставе темељи се на самосталном раду ученика и континуираном праћењу и вредновању њиховог рада. У наставној пракси уопште, а тиме и у настави граматике, најпознатији поступци индивидуализације су: индивидуално планирање наставе, употреба задатака на три и више нивоа сложености, индивидуализација примјеном програмираног учења, примјеном групног облика рада, индивидуализовано учење на рачунару, индивидуализација кроз додатну, допунску, факултативну и изборну наставу. Ми ћемо више пажње посветити индивидуализацији наставе путем задатака на три нивоа сложености.

2. ПОЈАМ ИНДИВИДУАЛИЗОВАНЕ НАСТАВЕ У ОДНОСУ НА ПРОБЛЕМЕ КЛАСИФИКАЦИЈЕ НАСТАВЕ.

Дидактичари и методичари не слажу се сасвим око класификације врста наставе. У *Енциклопедијском рјечнику педагогије* (1963) наводе се сљедеће врсте: индивидуална, разредна и групна (према броју ученика), затим настава у школи, настава на даљину и самонастава (критеријум подјеле: улога наставника у организацији).

Т. Продановић и Р. Ничковић (1974) познају наставу путем рјешавања проблема, програмирану наставу, наставу у школи са продуженим боровком, индивидуализовану наставу.

Потпунију класификацију наставе даје Никола Филиповић, а затим и Младен Вилотијевић. Филиповић (1980/81) наставу разврстава према институционалном, садржинском, функционалном, комуникативном, просторно-радном и методско-изведбеном критеријуму.

Младен Вилотијевић (1999) даје сљедећу класификацију: према институционалном критеријуму (основношколска, средњошколска и високошколска); према објектима извођења (учионичка, настава у природи, културним и другим институцијама и објектима); према доминантности

дидактичких медија (телевизијска, аудио, компјутерска и мултимедијска); према припадности наставног предмета научно-умјетничкој области (настава природних, друштвених, лингвистичких, умјетничких и математичких предмета); према критеријуму дидактичког моделовања (информативно-илустративна, тј. предавачка, егземпларна, индивидуализована, програмирана, проблемска, тимска и микронастава); према облику комуникације са ученицима (директна и индиректна настава) и коначно према облику социолошке формације (разредна, групна, рад у паровима и индивидуална настава).

Код методичара Драгутина Росандића (1986) више пажње посвећено је само проблемској настави. Павле Илић (1998) у методичке системе наставе језика убраја традиционалну наставу; систем наставе заснован на примјени индуктивно-дедуктивног поступка; систем проблемске наставе; систем програмиране наставе и учење откривањем у настави језика. Код методичара Милије Николића (1999) добро је разрађена проблемска настава, а помиње се и индивидуализован колективни рад у настави српског језика.

Нас првенствено интересује критеријум дидактичког моделовања, те ћемо прихватити поменућу подјелу М. Вилотијевића (1999: 193), који разликује: информационо-илустративну (предавачку) наставу, егземпларну, индивидуализовану, програмирану, тимску и микро наставу. Бавићемо се конкретно индивидуализованом наставом граматике.

Владајућа концепција у образовању данас још увијек је разредно-предметно-часовни систем који је успоставио Јан Амос Коменски (1592-1670) прије више од три вијека. Тај систем подразумијева уједначавање ученика у одјељењу по узрасту и претходном образовању. Ипак је структура сваког одјељења хетерогена и постоје индивидуалне разлике међу појединцима у памћењу, мишљењу, начину усвајања знања, мотивацији, личним склоностима, фонду ријечи, те се постављају захтјеви да се настава по свом облику индивидуализује.

Већ одавно је и у теорији и у пракси указано на недостатке традиционалне наставе, која је углавном фронталног типа, те се покушава(ло) доћи до ефикаснијих организација наставног процеса, како би се отклонили поменути недостаци и постигли што бољи резултати. Један од тих дидактичких модела јесте индивидуализована настава. Према схватању Ј. Ђорђевића (1981), индивидуализовати наставу значи оријентисати се на реалне типове ученика, узети у обзир разлике међу њима, ускладити

и варирати методе и поступке дјеловања према тим разликама, помоћи ученицима да напредују према властитом темпу и ритму рада. „Под појмом индивидуализоване наставе подразумевамо такву организацију наставног рада која се темељи на индивидуалним разликама међу појединцима” (Вилотијевић 1999: 209).

Индивидуализована настава подразумијева, дакле, наставне поступке којима се могу задовољити индивидуалне потребе сваког ученика. Таква настава не инсистира на извршавању једнаких задатака, већ на могућности избора онога што ученицима највише одговара. На тај начин омогућава се и помаже ученику да напредује према властитом темпу и могућностима, односно да они слабији не каскају за „просјечним“, а они бољи не буду закочени у развоју и демотивисани. Може се рећи да су у традиционалној настави, у којој се свим ученицима дају исти задаци, највише били оштећени одлични ученици, а поготово они изузетних способности и посебних интересовања, јер су били принуђени да успоре свој радни темпо, како би сачekali слабе ученике. Велика пажња у настави давала се управо лошим ученицима како би исправили своје оцјене и бројни часови претварали су се у упрошћено обнављање и утврђивање градива.

Значајно је указати на терминолошку разлику између индивидуалне и индивидуализоване наставе. М. Вилотијевић (1999: 202) о томе пише: „Индивидуална настава подразумева да сви ученици раде на наставном истом часу исто наставно градиво, да самостално савлађују исте задатке. За разлику од ње у индивидуализованој настави ученици, такође самостално, сваки према својим могућностима, својим темпом, раде различите задатке прилагођене њиховом сазнајном нивоу“.

У дидактичкој и методичкој литератури најчешће се под појмом индивидуална настава подразумијева облик наставног рада, а под појмом индивидуализована подразумијева се врста наставе. У вези са поменутом дистинкцијом наставе истичемо сљедеће – индивидуални рад се одувјек примјењивао у настави. Послије обраде наставне јединице сваки ученик би увјежбавао пређене наставне садржаје. Сви су извршавали исте задатке, без обзира на ниво њихових претходних знања, когнитивних способности, степена разумијевања и интересовања. Сматрамо да су индивидуални рад и индивидуализована настава појмови који се разликују али један другог не искључују. И индивидуални облик рада може бити заснован на индивидуализованом приступу. Индивидуал-

ним радом сматрамо самостални рад свих ученика на истим задацима. Стога је термилошка разлика оправдана, јер је у овом случају само процес долажења до сазнања индивидуалан, али захтјеви постављени ученицима нису индивидуализовани, односно прилагођени њиховим способностима, а нема ни интеракције нити размјене мишљења међу њима.

Обезбјеђивање услова да ученици напредују према когнитивним способностима, личним склоностима и интересовањима назива се диференцијацијом наставе. „Заснивање наставе на тзв. ‘просечном ученику’ је велика илузија, јер таквих ученика у одељењу нема.” (Вилотијевић 1999: 211).

Вилотијевић, такође, употребљава термине унутрашња и спољашња диференцијација, наводећи да код нас спољашња диференцијација не постоји (формирање посебних одјељења према нивоу способности, хомогених одјељења), јер би то, по његовом мишљењу био пут да се кроз школу верификују и продубљују социјалне разлике. Педагошка теорија уважава унутрашњу диференцијацију, по којој се ученицима тако структуришу садржаји, захтјеви и задаци да се поштују различите способности, претходна знања и остале карактеристике ученика, како би сваки ученик могао да постигне свој максимум у раду.

На значај индивидуализоване наставе указује се од краја XIX вијека, али нарочито у посљедњим деценијама XX. Ипак, треба напоменути и то да је идеја о индивидуализованој настави много старија, чак и, што је нарочито занимљиво, од саме традиционалне „амосовске” наставе, а може се пратити све до античких времена, када је у настави владао принцип „један ученик – један учитељ“.

3. Индивидуалне разлике међу ученицима. Крајем XIX и почетком XX вијека почело се указивати на то да се у истим разредима и истим одјељењима налазе ученици истог хронолошког доба, али различитих менталних способности и степена напредовања. С тим у вези Вилотијевић (1999) издваја неколико типова разлика међу ученицима, а то су:

1. Разлике у физичким својствима. Оне нису од нарочитог значаја за наставу српског језика и књижевности, а више се огледају, на примјер, у настави физичког васпитања. То су разлике у висини, капацитету плућа, слуху, виду и друго.

2. Разлике у менталним способностима ученика. Доста су важне за предмет српски језик и књижевност, а нису непосредно уочљиве. Ментални развој ученика одвија се неједнаком брзином, тј. није подударан са хронолошким добом ученика. Ове разлике огледају се нпр. у брзини читања, писању, разумијевању прочитаног и сл. Утврђују се техникама објективног мјерења и испитивањем. Захтјеви који се постављају ученику треба да буду увијек мало изнад његових стварних могућности, да би се тако побуђивао интелектуални развој дјетета, а то је тзв. „наредна зона интелектуалног развоја“.
3. Разлике међу ученицима истих општих способности. И ученици који су истог узраста и истог нивоа интелектуалног развоја међусобно се доста разликују према разним способностима као што су говорне, математичке, логичке, а затим и друге специјалне способности (музичке, ликовне). Такође, евидентне су и значајне разлике у памћењу међу ученицима. И те разлике треба узимати у обзир приликом извођења индивидуализоване наставе, јер им се она, уколико је добро осмишљена, може квалитетно прилагодити и унаприједити их.
4. Разлике у знањима постоје међу ученицима истог разреда. То се посебно очитује у брзини читања и разумијевања прочитаног, у квалитету претходно усвојених знања.

Управо због наведеног и врши се диференцијација наставе, која подразумева класификовање ученика по неким сличним или идентичним обиљежјима. На тај начин стварају се хомогене групе.

М. Николић (1999) поменути разликама међу ученицима додаје још и структуру личности (екстравертност, интровертност, темперамент и сензибилност); појмовно богатство, говорну и перцептивну способност; радне навике, склоности и посебна интересовања, околности живљења (породични, материјални и радни услови).

Да би се на адекватан начин индивидуализовао наставни процес неопходно је идентификовати индивидуалне разлике међу дјецом, а то се остварује континуираним праћењем и примјеном одређених поступака и инструмената. Додатно усложњава посао и то што су те разлике динамичког карактера, тј. с временом се могу мијењати. Ту треба водити рачуна и о ставовима ученика, радним навикама, потребама, али и о односима у њиховим породицама и бројним другим факторима.

4. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НАСТАВЕ ГРАМАТИКЕ. У наставној пракси уопште, а тиме и у настави граматике, најпознатији поступци индивидуализације су: индивидуално планирање наставе, употреба задатака на три и више нивоа сложености, индивидуализација примјеном програмираног учења, примјеном групног облика рада, индивидуализовано учење на рачунару, индивидуализација кроз додатну, допунску, факултативну и изборну наставу. Ми ћемо више пажње посветити индивидуализацији наставе путем задатака на три нивоа сложености.

Грамматика је веома егзактна и апстрактна наука. То је „наука која описује структуру језика, утврђујући његове гласовне, обличне, творбене и реченичне особине” (Станојчић, Поповић 1992: 5). Осим тога „граматика је и скуп правила о језичким јединицама (о гласовима, о облицима, о речима, о реченицама и њиховим деловима), па нас учи и правилности језика” (Станојчић, Поповић 1992: 5). Кроз наставу граматике ученици усвајају одређене језичке законитости. Учење граматике у школи има велики образовни, васпитни, интелектуални и психолошко-ментални значај. Грамматика у процесу човјековог психолошког и интелектуалног одрастања има велику улогу. Али, ако је схваћена изоловано од живота нема никакву улогу. Свођење наставе граматике на строга правила и дефиниције значи њено упрошћавање. Одређене потешкоће оптерећују изучавање граматике у школи али се оне могу веома успјешно превазићи коришћењем ефикасних и функционалних методичких поступака и облика рада.

Настава граматике индивидуализује се тако што се омогућава ученицима да на различите начине прилазе језичким проблемима, да раде својим темпом, да самостално истражују. Не постоји универзална форма наставе. Свака врста наставе, ако је довољно прилагођена конкретной језичкој проблематици корисна је за подизање језичких знања на виши ниво и за развој креативности у настави. Некада ће то бити примјена задатака на три и више нивоа сложености, некада примјена програмираног учења или примјена групног облика рада, а некада ће то бити индивидуализовано учење на рачунару. Неинсистирање на извршавању једнаких задатака већ на могућностима избора онога што ученицима највише одговара помаже ученицима да напредују према властитом темпу и могућностима. Наставник бира методе и наставна средства уважавајући индивидуалне разлике код ученика у нивоу претходних језичких знања, у темпу и начину усвајања знања, особеностима памћења.

Логичке методе и менталне операције, којима се богата настава граматике, саме по себи, будући да се остварују у свијести појединца, разграђују наставу на мноштво субјективних путева и индивидуалних гледишта. Тако се елиминише некритичко прихватање готових сазнања и супротност теоретисање. Било би неопходно да ученици на крају сваког часа знају на чему су, шта су савладали, а шта нису добро схватили. Тако би могли отклонити евентуалне слабости у раду. Ако се индивидуализација у раду на настави граматике жели остварити у оптималним размјерама, потребно је да наставници за то буду нарочито припремљени те да показују радни занос и загријаност за такав вид наставе, јер је такву наставу теже проводити од уобичајене.

Издвајају се три етапе у индивидуализацији наставе, а то су: припремна, оперативна и верификативна. Припремна етапа „обухвата избор облика индивидуализације и израду одговарајућих дидактичких материјала за рад са ученицима” (Вилотијевић 1999: 219). Ти облици индивидуализације зависе како од могућности наставника, тако и од могућности школе. На примјер, за индивидуално-планирану наставу троши се доста времена, али понекад и значајна финансијска средства (за умножавање радних задатака, за инструменте) итд. У овој фази планира се и артикулација часа, извори знања и остало. У оперативној фази остварује се планирана артикулација часа, ученици самостално рјешавају индивидуално-прилагођене задатке. У верификативној фази резимирају се остварени резултати.

5. Индивидуализација НАСТАВЕ ГРАМАТИКЕ ПРИМЈЕНОМ ЗАДАКА НА ТРИ И ВИШЕ НИВОА СЛОЖЕНОСТИ. Приликом примјене овога поступка узима се у обзир нормална или просјечна дистрибуција способности, односно индивидуалних потреба ученика у одјељењу, гдје је 25% натпросјечних, 25% оних испод просјека и 50% ученика са просјечним резултатима. На основу овога приступа израђују се диференцирани задаци на три нивоа сложености, односно задаци за следеће категорије ученика: боље, средње и слабије.

Индивидуализација наставе путем овога поступка подразумијева „израду збирке задатака за поједине теме и наставне јединице одређеног предмета” (Вилотијевић 1999, 222). Задаци се обично припремају, мада то није обавезно, на посебним картонима, који могу бити различито обојени у складу с тим на коју групу, односно категорију ученика се од-

носе. Нпр. задаци за успјешније, натпросјечне боје се у црвено, за просјечне у плаво, а за испотпросјечне могу да буду бијели. Наравно, овакав распоред боја није обавезан, а картони могу бити и на друкчије начине обиљежени, што зависи од креативности наставника (могу бити различитог облика, нпр. лептира, руже, срца, сунца, шкољке...).

Ни групе ученика које се диференцирају на боље, средње и слабије нису хомогене, већ се у оквиру њих остварује даља диференцијација по нивоима знања, а то омогућава ефикаснију индивидуализацију наставе, али и бољу диференцијацију задатака.

Да би се формирале наведене три групе ученика, претходно је потребно извршити анализу и утврђивање нивоа знања међу појединим ученицима, што је континуиран и не баш лак процес. Неријетко наставници препуштају ученицима да сами процјењују свој ниво знања и да бирају картоне по свом нахођењу. Притом, кад ученик успјешно ријешити задатке једнога нивоа, он прелази на следећи, комплекснији ниво. Ако најбољи ученици успјешно ријеше све задатке највишег нивоа, дају им се нови задаци за размишљање. У том случају ученике није ни потребно претходно разврставати у групе. На тај начин елиминише се дискриминација најлошијих ученика. У почетку ученици показују несигурност у исказивању знања, почињу да рјешавају лакше задатке. Постепено стичу извјесну дозу сигурности и прелазе на рјешавање сложенијих задатака.

Прије него што се пређе на израду задатака на три нивоа сложености, мора се утврдити јасан циљ њихове примјене, који, наравно, може бити различит (нпр. увјежбавање обрађених наставних садржаја). Након тога приступа се самој изради диференцираних задатака према следећим степенима сложености: једноставнији, средње сложени и комплекснији. Такође, задаци се могу диференцирати и на више нивоа, тј. да се унутар сваке групе задатака праве варијанте по нивоима.

Препоручује се да овакве задатке израђују тимови стручњака за одређени предмет, уз консултације са педагогом. Постоје и овакви задаци за поједине наставне јединице или теме, који се могу наћи као готови материјали, штампани у различитим издавачким кућама, па и у самим заводима за уџбенике. Могу се израдити и збирке задатака према нивоима сложености, што се неријетко и ради, нарочито у настави математике, али је изводљиво и у настави граматике. Дидактичари сматрају да је боље сачинити овакве задатке диференциране на више од

три нивоа сложености, а да притом не треба ученике распоређивати у посебне хомогене групе. Што је више нивоа задатака, то је већа економичност часа и мисаона ангажованост ученика, јер се ученици превазилажењем једнога нивоа „пењу” на следећи. Наука сматра да је овај начин индивидуализације наставе изузетно ефикасан и да утиче на продуктивност ученика све три категорије, а нарочито на боље резултате оних слабијих, затим просјечних, а до најмањег напретка доводи код оних најуспјешнијих.

6. Предности и недостаци индивидуализоване наставе. Дидактичко-методичка сазнања о овој врсти наставе, као и примјери њене примјене у пракси упућују на следеће њене предности:

- наставни захтјеви усклађују се са индивидуалним одликама у развоју ученика;
- доводи до осамостаљивања ученика у раду и развоја самокритичности;
- обезбјеђује благовремену повратну информацију, чиме се омогућује континуирано праћење и вредновање ученичког рада, што мотивише на веће напоре;
- доприноси интелектуализацији учења, увођењу и рјешавању проблема, увођењу у истраживачки рад, развоју оригиналности креативности;
- сваки ученик напредује својим темпом, према личним могућностима чиме се повећава ефикасност сваког појединачног дјетета;
- доприноси развоју менталних капацитета, радозналости, иницијативе, критичког просуђивања;
- доприноси развоју позитивних ставова према учењу;
- унапређује креативност наставника у припреми, организацији и реализацији наставе;
- наставни рад је оптимално интензификован, јер су потпуно искоришћени ученички интелектуални капацитети.

Ни са овим обликом наставе не треба претјеривати, већ га, како се препоручује, треба комбиновати са другим видовима извођења и организовања наставе, јер може довести до монотоније, незаинтересованости ученика, негативног дјеловања по социјализацију и интеракцију међу ученицима, те претјераног истицања индивидуализма, а понекад до егоистичког понашања, до појаве самозадовољства, негативног такмичарског духа и самопрецењивања способности.

7. ПРИМЈЕР ПРАКТИЧНОГ РАДА – ПРИПРЕМА ЗА ЧАС ИНДИВИДУАЛИЗОВАНЕ НАСТАВЕ
ГРАМАТИКЕ

Општи подаци

Датум: 6. 6. 2018.

Кандидат: Душан Пејић

Назив школе: „Прва основна школа” Сребреница

Разред и одјељење: VI-1

Наставни предмет: Српски језик и књижевност

Вријеме одржавања часа: 8:20-9:05h

Оперативни подаци

Наставна тема: граматика, морфологија српскога језика

Наставна јединица: компарација придјева

Тип часа: обрада новог градива

Вријеме потребно за реализацију часа: 45 минута

Методичка одређења

Наставне методе: монолошка, дијалошка, метода рада на тексту, метода илустрације у настави, логичке методе (индукција, дедукција, компарација)

Облици рада у настави: фронтални, индивидуални, групни

Наставна средства: табла, креда, наставни листићи, илустрације

ЗАДАЦИ ЧАСА

Образовни циљеви: Упознавање ученика са компарацијом (поређењем) придјева, повезивање теме са раније стеченим знањима из морфологије о придјевима уопште, о њиховој подјели према значењу и промјени. Упознавање ученика са одређеним одступањима код придјева, као што је нпр. писање удвојенога „ј” у неким случајевима, уочавање неисправне употребе појединих облика придјева у различитим степенима поређења.

Васпитни циљеви: Подстицање мисаоне активности ученика и мотивисање за рад примјеном индивидуализоване наставе и креативних задатака, развијање моћи запажања, упоређивања и доказивања, подстицање маште, развијање интересовања ученика за граматiku српскога језика. Развијање љубави према језику, а првенствено према његовој стандардној употреби.

Функционални циљеви: Побољшање културе говора. Исправна употреба разних облика придјева и степена поређења како у усменом тако и у писменом изражавању.

Коришћена литература:

Вилотијевић 1999: Младен Вилотијевић. *Дидактика 1 Предмет дидактике*. Београд: Научна књига, Учитељски факултет.

ЕРП 1963: *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb: Matica hrvatska.

Јовановић, Димић 2016: Марија Јовановић, Невена Димић. Индивидуализација наставе применом задатака на три нивоа сложености као модел иновација у настави. *Годишњак Педагошког факултета у Врању*. књига VII. Врање: Педагошки факултет.

Јоцић 2007: Зорица Јоцић. *Језичко стваралаштво ученика у настави драматике*. Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду.

Николић 2012: Милија Николић. *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

СТРУКТУРА И ТОК ЧАСА

Уводни дио (10 минута)

Са ученицима понављам раније стечена знања о придјевима као промјенљивој врсти ријечи, о врстама придјева по значењу и за примјер лингвометодичког текста користим одломак из приповијетке *Корњаче* Стевана Раичковића:

„Наша висока, кошчаша и остарела бака припадала је свим групама помало. На њеном избораном лицу смењивала се – час срећа због окупљеног потомства, час туга због тешких и злих времена која су наилазила. Брижно је пролазила поред својих намрјођених синова, као у намери да својом тугом докаже да јој је бол њене деце близак [...] Кад ево сад покушавам да дозовем у сећање њен смежурани, избраздани лик, испресецају стотинама линијица, бакина глава ми личи на давни школски глобус [...]”

Након кратког разговора о тексту и анализе придјева, њихових особина и врста, на табли исписујем следеће три реченице:

Иван је *лијеј* човјек. Милош је *љейши* од Ивана. Марко је *најљейши*.

Са ученицима анализирам ове реченице са посебним нагласком на облике придјева *лијеј* (*љейши*, *најљейши*), подвлачећи их. Којој врсти припадају подвучене ријечи?

Подвучене ријечи су придјевии.

Да ли неко може рећи шта су то придјевии?

Придјевии су ријечи које стоје уз именице и означавају особине бића, предмета и појава означених именицом уз коју стоје.

Браво! Да ли је облик придјева у све три наведене реченице исти?

Облик придјева у три наведене реченице није исти. Он се мијења.

Тако је. Да ли су онда придјеви промјенљиве ријечи?

Придјеви су промјенљиве ријечи.

Већ смо говорили о томе да придјеви спадају у именске ријечи уз именице, замјенице и бројеве. Како се назива промјена именских ријечи?

Промјена именских ријечи је деклинација.

Тачно! Деклинација, као што знамо, представља промјену именских ријечи по падежима. Да ли се у подвученим ријечима ради о различитим падежима или је то исти падеж?

Подвучене ријечи су у истом падежу, у номинативу.

Тако је! Ипак, закључили смо да се ради о различитим облицима, тј. да међу наведеним примјерима постоји одређена врста промјене, а сад увиђамо да то није деклинација. По чему се разликују означене ријечи? Да ли су Иван и Милош једнако лијеви или је неко од њих лијеп више, односно мање?

Разликују се. Иван је лијеп, Милош је љепши, тј. више лијеп, а Марко је најљепши, тј. највише лијеп.

Да! Овдје ми поредимо дате ријечи према степену присуства одређене особине, а то је промјена карактеристична за придјева, која се назива компарација или поређење придјева. Данас ћемо и обрађивати ту наставну јединицу. На табли исписујем наслов: *Компарација (поређење) придјева*, а ученици то биљеже у свеске. Присјетимо се подјеле придјева према значењу, што је обрађено на претходним часовима!

Придјеви се према значењу дијеле на описне, градивне, присвојне, придјева временског и придјева просторног односа.

Одлично! Којој врсти придјева припада придјев *лијеи*?

Придјев *лијеи* припада описним придјевима.

Добро! Компарација је карактеристична само за описне придјева. Друге врсте придјева као што су градивни или придјеви временског и просторног односа углавном немају својство поређења. Три су облика компарације придјева, односно систем компарације придјева састоји се од: позитива (основног облика) – *лијеи*, компаратива (првог степена поређења) – *љейши*, и суперлатива (другог степена поређења) – *најљейши*. Позитивом се, дакле, означава присуство неке особине, компаративом виши степен присуства те особине, а суперлативом највиши облик заступљености неке карактеристике. У наредном дијелу часа самостално ћете рјешавати задатке на наставним листићима, које ћу вам сада поди-

јелити, а из којих ћете сазнати нешто ново у вези са компарацијом при-
дјева, али и поновити ово што смо досад рекли.

Главни дио часа (25 минута)

Ученици самостално рјешавају задатке на наставним листићима, које им наставник дијели. Наставни листићи обојени су у три боје и представљају задатке три нивоа сложености: црвена – за најуспјешније ученике, плава – за просјечне и жути листићи за оне слабије. Ученици су распоређени у три групе, према својим способностима. Наставни листићи дати су посебно, на крају ове припреме.

Завршни дио часа (10 минута)

Са ученицима понављам новостечена знања из данашње наставне јединице. Ученици усмено дају тачне одговоре на задатке које су радили, а ученици који су урадили погрешно, то исправљају и допуњавају. По један ученик из све три групе свим ученицима из разреда показује и објашњава илустрацију коју је на наставном листићу имала његова група, односно представља оно за шта је у наставном листићу назначено да треба представити у завршном дијелу часа.

Питам ученике да ли им се свидео данашњи модел часа.

Ученицима за задаћу дајем да из прва четири пасуса Андрићеве приповијетке *Мост на Жети* издвоје све описне придјеве и разврстају их на позитиве, компаративе и суперлативе.

Група А

Драги учениче, пред тобом је низ информација о компарацији придјева, као и неколико задатака које треба самостално да ријешеш. Рјешавањем тих задатака савладаћеш данашњу лекцију. За све нејасноће обрати се наставнику. За рад је предвиђено 25 минута. Надам се да ће ти данашњи час бити занимљив и користан! Срећно!

Пажљиво прочитай!

Компарација (поређење) придјева је промјена описних придјева заснована на степену заступљености особине која се придјевом изражава. Компарирају се описни придјеве, али не сви, док остале врсте придјева, сем у ријетким изузетцима, немају могућност компарације. Компарирају се углавном градивни придјеве, онда кад не изражавају материју већ неку особину у пренесеном значењу (Ана је *злајна* дјевојчица. Марија је *најзлајнија*). Компарацију немају ни описни придјеве који означавају потпуно присуство или потпуно одсуство неке особине као што су: *жив, мртав, бос, го*. Међутим, употријебљени метафорично, у пренесе-

ном значењу, добијају ту могућност. На примјер: Он је *живо* дијете, сестра му је *живља*, а брат је *најживљи* у цијелом насељу.

Три су облика поређења придјева: позитив, компаратив и суперлатив. Позитив је основни облик, којим се изриче да је нека особина присутна (*лијеи*). Компаратив исказује особину у вишем степену заступљености (*љеиши*), а суперлатив у највишем (*најљеиши*). Компаратив се гради додавањем на основу придјева наставака *-ији* (*-ија*, *-ије*), *-ји* (*-ја*, *-је*), *-ши* (*-ша*, *-ше*), *сѣарији*, *слаћи*, *мекши*. Суперлатив се гради додавањем на компаратив префикса нај-.

Неколико придјева у српском језику има неправилну компарацију, а то су придјеви *добар* (*бољи*, *најбољи*), *зао* (*џори*, *најџори*), *мали* (*мањи*, *најмањи*), *велики* (*већи*, *највећи*).

1. У наредном тексту издвој придјеве!

Већим и јачим газдама долази сељак на ноге... Газда-Сангина магаза је једна од највиших и најтврђих у вишеградској чаршији. Зидана је од тврдог камена, са дебелим зидовима и подом од камених плоча. Тешка врата и капци на прозорима од кованог су гвожђа, а на високим и уским прозорима дебеле и густе решетке.

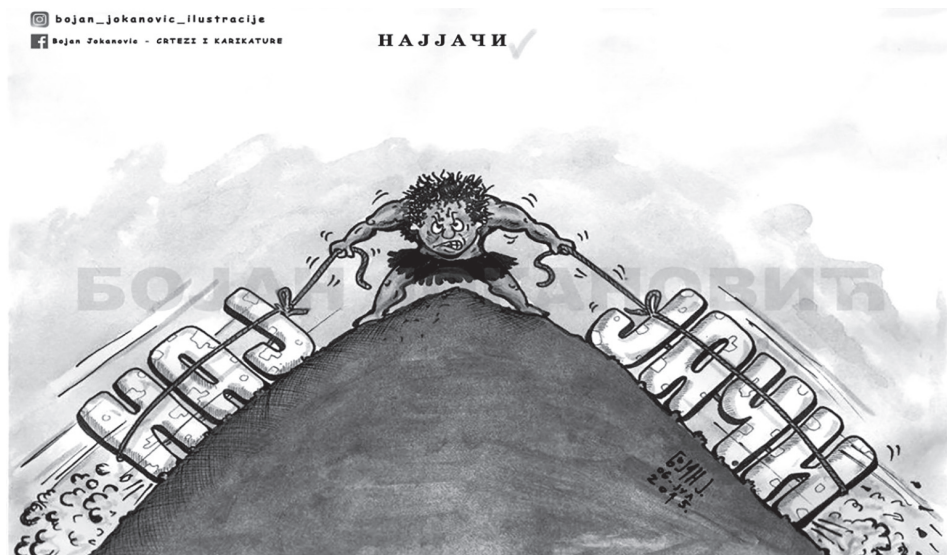
Предњи део магазе служи као дућан. По зидовима су дубоки дрвени рафови пуни емајлираног посуђа. (И. Андрић, *На Дрини ћуџрија*)

2. Који од издвојених придјева су описни? Наведи их!

3. Издвој придјеве који су у компаративу!

4. Који придјеви су у облику суперлатива? Напиши њихове облике за позитив и компаратив !

5. Погледај ову илустрацију! Да ли ти се свиђа? Шта она представља? Објаснићеш то другим ученицима на крају часа! Можеш се консултовати са наставником!

(аутор илустрације: Бојан Јокановић)

Група Б

Драги учениче, пред тобом је низ информација о компарацији придјева, као и неколико задатака које треба самостално да ријешеш. Рјешавањем тих задатака савладаћеш данашњу лекцију. За све нејасноће обрати се наставнику. За рад је предвиђено 25 минута. Надам се да ће ти данашњи час бити занимљив и користан! Срећно!

Пажљиво прочитай!

Компарација (поређење) придјева је промјена описних придјева заснована на степену заступљености особине која се придјевом изражава. Компарирају се описни придјевци, али не сви, док остале врсте придјева, сем у ријетким изузецима, немају могућност компарације. Компарирају се углавном градивни придјевци, онда кад не изражавају материју већ неку особину у пренесеном значењу (Ана је *злаштина* дјевојчица. Марија је *најзлаштнија*). Компарацију немају ни описни придјевци који означавају потпуно присуство или потпуно одсуство неке особине као што су:

жив, мршав, бос, то. Међутим, употријебљени метафорично, у пренесеном значењу, добијају ту могућност. На примјер: Он је *живо* дијете, сестра му је *живља*, а брат је *најживљи* у цијелом насељу.

Три су облика поређења придјева: позитив, компаратив и суперлатив. Позитив је основни облик, којим се изриче да је нека особина присутна (*лијеи*). Компаратив исказује особину у вишем степену заступљености (*љейши*), а суперлатив у највишем (*најљейши*). Компаратив се гради додавањем на основу придјева наставака -ији (-ија, -ије), -ји (-ја, -је), -ши (-ша, -ше) – *старији, слађи, мекши*. Суперлатив се гради додавањем на компаратив префикса нај-.

Неколико придјева у српском језику има неправилну компарацију, а то су придјеви *добар* (*бољи, најбољи*), *зао* (*ћори, најћори*), *мали* (*мањи, најмањи*), *велики* (*већи, највећи*).

1. Из наведеног текста издвој оне придјеве који немају компарацију!

Већим и јачим газдама долази сељак на ноге... Газда-Сантина магаза је једна од највиших и најтврђих у вишеградској чаршији. Зидана је од тврдог камена, са дебелим зидовима и подом од камених плоча. Тешка врата и капци на прозорима од кованог су гвожђа, а на високим и уским прозорима дебеле и густе решетке.

Предњи део магазе служи као дућан. По зидовима су дубоки дрвени рафови пуни емајлираног посуђа. (И. Андрић, *На Дрини ћурија*)

2. Од придјева из текста, који су у позитиву, напиши облике за компаратив и суперлатив!

3. Погледај следеће реченице! У којим од њих су придјеви употријебљени у своме основном, а у којима у своме пренесеном значењу? Напиши одговоре на линијама!

Рањеник је још жив. _____

Основци су врло живи. _____

Музика у овом кафићу је мршва. _____

Срна коју су ловци ранили сада је мршва. _____

4. Које је значење следеће реченице?

Ова породица је и босија и голија од било које друге.

5. Већ смо рекли да компаратив у српском језику има тројаке наставке. Разврстај следеће придјеве према наставцима које имају у компаративу: *шврд, слан, сладак, мек, сиромашан, лијеј, црн, љасан, лак*.

6. Који придјиви имају наставкак *-ши*? Рећи ћеш то другим ученицима на крају часа!

(аутор илустрације: Бојан Јокановић)

7. Погледај илустрацију! У првом случају, кад се ради о придјеву, ова конструкција пише се састављено. У другом случају ријеч добро је прилог, и тада се пише растављено. Представити у завршном дијелу часа осталим ученицима!

Група В

Драги учениче, пред тобом је низ информација о компарацији придјева, као и неколико задатака које треба самостално да ријешеш. Рјешавањем тих задатака савладаћеш данашњу лекцију. За све нејасноће обрати се наставнику. За рад је предвиђено 25 минута. Надам се да ће ти данашњи час бити занимљив и користан! Срећно!

Пажљиво прочитай!

Компарација (поређење) придјева је промјена описних придјева заснована на степену заступљености особине која се придјевом изражава. Компарирају се описни придјевци, али не сви, док остале врсте придјева, сем у ријетким изузецима, немају могућност компарације. Компарирају се углавном градивни придјевци, онда кад не изражавају материју већ неку особину у пренесеном значењу (Ана је *злаћна* дјевојчица. Марија је *најзлаћнија*). Компарацију немају ни описни придјевци који означавају потпуно присуство или потпуно одсуство неке особине као што су: *жив*, *мртшав*, *бос*, *то*. Међутим, употријебљени метафорично, у пренесеном значењу, добијају ту могућност. На примјер: Он је *живо* дијете, сестра му је *живља*, а брат је *најживљи* у цијелом насељу.

Три су облика поређења придјева: позитив, компаратив и суперлатив. Позитив је основни облик, којим се изриче да је нека особина присутна (*лијеи*). Компаратив исказује особину у вишем степену заступљености (*љеиши*), а суперлатив у највишем (*најљеиши*). Компаратив се гради додавањем на основу придјева наставака *-ији* (*-ија*, *-ије*), *-ји* (*-ја*, *-је*), *-ши* (*-ша*, *-ше*), *старији*, *слаћи*, *мекши*. Суперлатив се гради додавањем на компаратив префикса нај-

Неколико придјева у српском језику има неправилну компарацију, а то су придјевци *добар* (*бољи*, *најбољи*), *зао* (*ћори*, *најћори*), *мали* (*мањи*, *најмањи*), *велики* (*већи*, *највећи*).

1. Речено је да придјевци који означавају потпуно присуство или потпуно одсуство нечега немају могућност компарације. Такви су придјевци *мртшав*, *бос*, *то*. Покушај се сјетити што више таквих придјева!

2. Ако се на столу налазе три књиге сложене једна на другу, при чему је прва на врху, прва је у односу на другу горња. Каква је онда друга у односу на прву? _____

Каква је друга у односу на трећу? _____ Каква је прва у односу на другу и трећу? _____ Каква је трећа у односу на прву и другу? _____

Какви су дати придјевни, описни, градивни, или су неке друге врсте?

Ово је риједак случај кад ти придјевни имају облике суперлатива.

3. Исправи грешке у следећим реченицама!

Марко је висок, Петар је височији од њега, а Немања је највећи.

Љубица је вишља од Рајне.

Наставница Весна је најстрожија у школи.

Ја сам најуморни од учења.

Њена коса је најцрнија.

4. Компаратив немају многи придјевни састављени са префиксима или уопште сложени тако да се у новостворени придјевни уноси нека одредба о количини особине коју означава. Покушај се сјетити што више таквих придјева! На примјер: *превисок*, *подебео*...

5. Погледај следеће реченице! У којим од њих су придјевни употребљени у своме основном, а у којима у своме пренесеном значењу? Напиши одговоре на линијама!

За њега је то била лијепа старост. _____

Улицом је пролазила лијепа жена. _____

С прозора воза угледао је лијеп градић. _____

Понудили су му лијепу цијену. _____

(аутор илустрације: Бојан Јокановић)

6. Погледај горњу илустрацију! Мало шале! Госпођа је, да је нико не би вријеђао у њеној кући, набавила _____ (какав?) екран. Такве ријечи, које су међусобно у супротном значењу, називају се _____? Наведи још таквих примјера са придјевима и напиши њихове компаративе и суперлативе!

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ВИЛОТИЈЕВИЋ 1999: Младен Вилотијевић. *Дидактика1Предмет дидактике*. Београд: Научна књига, Учитељски факултет.
- ЂОРЂЕВИЋ 1981: Јован Ђорђевић. *Савремена настава*. Београд: Научна књига.
- ЕРП 1963: *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- ИЛИЋ 1998: Павле Илић. *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси - Методике наставе*. Нови Сад: Змај.
- НИКОЛИЋ 1999: Милија Николић. *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- ПРОДАНОВИЋ, НИЧКОВИЋ 1974: Тихомир Продановић и Радослав Ничковић. *Дидактика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства СРС.
- РОСАНДИЋ 1986: Dragutin Rosandić. *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ 1992: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић. *Грамаatika српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- ФИЛИПОВИЋ 1980-81: Nikola Filipović. *Didaktika 1 i 2*. Sarajevo: IGKRO Svjetlost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Branka Brčkalo and Dušan Pejić

The individualisation of instruction by
using the three levels of complexity tasks

Summary

The contemporary grammar methodology affirms novel methodological systems such as: exemplary education, individualised education, programmed education, problem education, etc. Well-chosen and correctly combined teaching procedures assist the intellectualisation of learning, problem introduction and problem solving, introduction into research, and contribute to the development of the students' creativity. The individualised instruction is such a methodological system which is based distinct differences among the individuals. To individualise the instruction means to help students advance according to their own pace and potential. There are many instruction individualisation procedures, and this paper deals with the grammar instruction individualisation by the use of the three-levels-of-complexity tasks. The paper explains the concept of individualisation of instruction from didactic and methodological aspects and gives one of the possible models of the use of this methodological system in the teaching of grammar. We use the method of theoretical analysis and the descriptive method in order to affirm this type of instruction and make its definition more comprehensible.

Keywords: grammar teaching, individualised instruction, three-levels-of-complexity tasks.